RESTITUIRI: CONSTANTIN NOICA

DOUĂ TEXTE ALE LUI CONSTANTIN NOICA DESPRE GERMANIA

GRIGORE VIDA

Academia Română, Secția de Filosofie, teologie, psihologie și pedagogie

După ce într-un număr anterior (nr. 1/2025) am publicat versiunea originară a conferinței din 1943 despre „Tensiunea interioară a culturilor mici (Ce e etern și ce e istoric în cultura românească)", continuăm seria de „Restituiri Constantin Noica" cu două texte ale filosofului despre Germania. Primul, „Germania văzută din afara ei sau «*Wenn Deutschland zugrunde geht…*»", nu era cunoscut până acum decât într-o traducere germană realizată de Gertrud Sauer, apărută în 1986 într-un volum editat de Klaus Heitmann[1]. Originalul românesc, care cuprinde mai multe pasaje care nu au fost traduse în versiunea germană, l-am descoperit în Arhiva CNSAS, dosar MFI 73017 / Sibiu, vol. 4, ff. 9–22. Pe cel de-al doilea, „Deutschland als «Republik von Hannover». Eine Huldigung an Leibniz, den geistigen Vorfahren unseres Zeitalters" (1985), l-am descoperit în dosarul de corespondență Klaus Heitmann–Constantin Noica[2]. Se știa de existența acestui text, căci Noica îl pomenește într-o scrisoare, dar conținutul lui rămăsese până acum necunoscut. Transcrierea textului am însoțit-o cu o traducere („Germania ca «Republica de la Hanovra». Un elogiu lui Leibniz, strămoșul spiritual al epocii noastre").

***

Geneza textului „Germania văzută din afara ei sau «*Wenn Deutschland zugrunde geht…*»" poate fi urmărită îndeaproape în dosarul de corespondență cu Klaus Heitmann și voi prezenta aici etapele ei. Noica se afla în corespondență cu

[1] Constantin Noica, „Deutschland von außen gesehen, oder «Wenn Deutschland zugrunde geht…»", în Klaus Heitmann (coord.), *Rumänisch-deutsche Interferenzen. Akten des Bukarester Kolloquiums über Literatur- und Geistesbeziehungen zwischen Rumänien und dem deutschen Sprachraum vom 13.–15. Oktober 1983*, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg, 1986 (Studia Romanica, 62. Heft), pp. 249–257. Textul a fost reprodus din acest volum în *Neuer Weg*, anul 42, nr. 12637, 20 ianuarie 1990, pp. 3, 4 (I) și nr. 12643, 27 ianuarie 1990, p. 4 (II). De asemenea, Radu Pârvu a realizat o traducere în română a versiunii germane: „Germania văzută din exterior sau «Dacă Germania se prăbușește…»", *Timpul*, nr. 28–29, august 1990, p. 4 (I) și nr. 30, august 1990, p. 4 (II).

[2] Acest dosar a fost pus la dispoziție de prof. dr. Romanița Constantinescu (Universitatea din Heidelberg) și se află în prezent în arhiva dlui Gabriel Liiceanu. Le mulțumesc amândurora pentru posibilitatea de a-l cerceta.

Rev. filos., **LXXIII**, *1*, p. 73–78, Bucureşti, 2026 DOI: 10.59277/RF.2026.73.1.08

marele romanist încă din 1969, când acesta din urmă pregătea un studiu despre problema specificului național în cultura română[3]. Cei doi s-au întâlnit la Heidelberg pe 16 mai 1978, dată pe care o înregistrează o dedicație a lui Noica pe *Jurnalul filosofic* din 1944 („Dlui Klaus Heitmann, cu românească dulce dăruire"), iar convorbirea pe care au avut-o atunci stă, după cum se va vedea imediat, la originea textului care va apărea, în versiune germană, opt ani mai târziu.

Către finele anului 1978, la câteva luni după întoarcerea în țară, Noica îi trimite profesorului de la Heidelberg *Sentimentul românesc al ființei*, recent apărut, și îi scrie:

> Vă sunt mai cu seamă recunoscător pentru că nu păstrați o amintire proastă despre vizita mea. După trei luni în care am colindat patru țări occidentale[4] și după cinci ore în care am hoinărit entuziasmat prin Heidelberg, am fost poate puțin exaltat și exagerat în judecățile mele. Ceea ce am spus despre Germania a fost pur și simplu expresia dragostei mele pentru patria dumneavoastră.[5]

Urmează o pauză mai lungă în corespondența celor doi, cel puțin în cea păstrată, întreruptă doar de o carte poștală a lui Noica din 20 decembrie 1980, în care acesta pomenește la final „renașterea spirituală a patriei dumneavoastră, pe care o așteptăm cu toții cu încredere". Ceva mai devreme, pe 19 noiembrie 1980, la Păltiniș, Noica le vorbise discipolilor săi despre distincția, ce avea să devină faimoasă, între „Germania untului" și „Germania spiritului":

> În 1948, Adenauer ar fi putut să-i întrebe: „Vreți unt, sau cultură?" Și îmi place să cred că ar fi ales cultura. Dar el nu le-a propus decât bunăstarea. Astăzi au unt din belșug și sunt prost așezați în cultură. Și asta se întâmplă cu o țară care debutează în secolul 19 ca republică a geniilor. În 1810, la patru ani după Bătălia de la Jena, toată cultura germană se regrupa la Berlin, unde rectorul Universității era Fichte, catedra de teologie o avea Schleiermacher, iar pe cea de drept, Carl von Savigny. Vă puteți imagina cum arăta o asemenea universitate? În a doua jumătate a secolului 19, când nu mai au genii de calibrul acestora, germanii continuă să uimească Europa, pe un Renan sau pe un Taine, cu o școală teribilă de istorici, lingviști sau filologi. Astăzi, de câte ori întâlnesc un intelectual neamț de la noi care vrea să plece în Germania, îl întreb: „În ce Germanie vrei să pleci? În Germania untului, sau în Germania culturii?" Iar dacă îmi răspunde că în aceea a culturii, îi spun că, paradoxal, o poate găsi mai lesne aici.[6]

[3] Vezi Grigore Vida, „Noica la Berlin: Conferința «Tensiunea interioară a culturilor mici» (1943)", *Revista de filosofie*, vol. 72, nr. 1, 2025, pp. 114–115 și notele 21, 22.

[4] Între martie și mai 1978, Noica a călătorit în Anglia, Franța, Spania și Germania.

[5] Scrisoare în germană din 6 decembrie 1978, în traducerea mea.

[6] Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniș*, ediție îngrijită de Grigore Vida, după manuscris, Humanitas, București, 2026, pp. 241–242.

Anul următor, în aprilie, Heitmann îl anunță pe Noica că pregătește un volum și îl roagă să-și pună în scris gândurile despre Germania pe care i le împărtășise la Heidelberg:

> Astăzi vă adresez o mare rugăminte. Așa cum v-am scris și v-am spus deja, mă interesează de multă vreme interacțiunile româno-germane în domeniul literar și spiritual. Pregătesc acum o culegere de studii pe această temă, cu titlul (provizoriu) „România și Germania în contact", la care vor contribui specialiști germani și români. Volumul ar trebui să apară în doi sau trei ani în Republica Federală. Ar fi pentru mine o bucurie și o onoare deosebite să primesc o contribuție și de la dumneavoastră. Îmi amintesc de convorbirea noastră atât de lămuritoare din mai 1978, în cursul căreia mi-ați înfățișat gânduri despre rolul spiritului german și al culturii germane. Ați putea oare dezvolta mai îndeaproape acele idei, într-o formă scrisă, și să le propuneți cititorilor interesați de la noi ca teme de reflecție? Firește însă că ați avea întreaga libertate să luați poziție în cadrul volumului față de probleme care privesc relațiile spirituale germano-române sau relația dumneavoastră personală cu viața spirituală germană din secolul nostru.
> Un eseu ieșit de sub pana celui mai important filosof român contemporan ar fi piesa de rezistență a volumului pe care îl plănuiesc! Pot spera la un accept din partea dumneavoastră?[7]

Răspunsul lui Noica nu a întârziat să vină: „Mi-ar fi foarte greu să refuz rugămintea dumneavoastră, căci contactele germano-române și necesitatea stringentă a unei înnoiri spirituale a Germaniei îmi stau foarte mult la inimă"[8]. Încântat, Heitmann îi scrie pe 16 iunie 1981 că nu vrea să impună limite în privința numărului de pagini și propune sfârșitul anului ca termen de predare. La finele lui august, Noica îi trimite traducerea în germană a textului care va apărea ca studiu introductiv la Martin Heidegger, *Originea operei de artă*[9] („Überlegungen eines Ausländers zur Philosophie Heideggers"/„Meditațiile unui străin asupra filosofiei lui Heidegger") și promite că va fi gata la timp cu contribuția sa despre relațiile germano-române. Motivul trimiterii textului despre Heidegger îl constituia faptul că „tratează despre Gadamer[10] și despre reținerea germană în fața propriilor realizări de seamă"[11].

Vești noi despre stadiul lucrării va aduce o carte poștală a lui Noica din 13 decembrie 1981: eseul va ajunge în jur de 31 decembrie, scris în limba română, cu gândul că profesorul de la Heidelberg va lăsa deoparte câte ceva din el. Noica mai adaugă că va îi comunica adresa traducătoarei sale din Reutlingen, care a tradus textul despre Heidegger și altele și e obișnuită cu scrisul său. Este vorba

[7] Scrisoare în germană din 18 aprilie 1981, în traducerea mea.

[8] Scrisoare în germană din 23 mai 1981, în traducerea mea.

[9] „Meditații introductive asupra lui Heidegger", în Martin Heidegger, *Originea operei de artă*, traducere de Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, Univers, București, 1982, pp. 5–17.

[10] Gadamer era profesor emerit la Universitatea din Heidelberg, deci coleg cu Heitmann.

[11] Scrisoare în germană din 30 august 1981, în traducerea mea.

despre Gertrud Sauer, germanistă din Iași, apropiată a filosofului, care plecase definitiv în Germania în 1981.

Dactilograma eseului (17 pagini) a fost trimisă în cele din urmă pe 7 ianuarie 1982 (data poștei) și a ajuns la Heidelberg peste zece zile. Pe 18 ianuarie, Heitmann îi scrie o scrisoare de mulțumire, care cuprinde și câteva prime impresii:

> Mă bucur să găsesc exprimat în scris, într-o formă rotunjită, toate gândurile pe care mi le-ați expus acum câțiva ani despre spiritul german din perspectiva unui gânditor român. S-au adăugat însă și puncte de vedere cu totul noi, mai cu seamă teza atât de amplu dezvoltată despre „închiderea" Germaniei, respectiv a germanității, în timpurile de demult. […] Este absolut sigur că eseul dumneavoastră va face senzație aici, nu în ultimul rând pentru că schițează portretul unei Germanii *mari*, în care majoritatea germanilor de astăzi nu mai crede (ca reacție împotriva unei înfumurări naționale a generațiilor mai timpurii)…[12]

De asemenea, Heitmann face câteva observații asupra textului (mă voi referi la ele în notele 10 și 15 adăugate transcrierii). Și chiar în ziua următoare, 19 ianuarie, ia legătura cu Gertrud Sauer, care se afla pe atunci la Freiburg im Breisgau.

Noica răspunde peste o lună printr-o carte poștală, declarându-se de acord cu toate observațiile și încheind: „Faptul că aveți greutăți cu finanțarea volumului[13] este o tristă confirmare a celor pe care tocmai le-am spus. Niciodată însă nu voi înceta să cred în resurecția Germaniei"[14].

Următoarea piesă a epistolarului datează abia din 29 octombrie 1983 (Heitmann către Noica). Cu două săptămâni mai devreme, între 13 și 15 octombrie, avusese loc un colocviu despre interferențele româno-germane în domeniul literar și umanist, organizat de Heitmann cu sprijinul lui Ovid S. Crohmălniceanu, sub auspiciile Casei de cultură a Republicii Federale și a Uniunii Scriitorilor. Din scrisoare aflăm că Noica nu a putut participa din pricina unor probleme de sănătate și că volumul plănuit va lua forma unor „acte" ale colocviului, pe care Heitmann îl socotește a fi fost o reușită. Cu acest prilej, profesorul de la Heidelberg reia problema traducerii în germană a eseului. În răspunsul său din 19 decembrie 1983, Noica îl asigură că se va ocupa de traducere și, de asemenea, că se va strădui să ajungă la o formă mai scurtă, de 10-12 pagini în loc de 17.

Și, într-adevăr, Noica îi trimite Gertrudei Sauer o versiune prescurtată a eseului său, laolaltă cu o scrisoare compusă între 23 și 27 ianuarie 1984[15]. Fotocopia acestei versiuni se păstrează în Arhiva CNSAS și ea este sursa textului transcris mai jos. Pe 23 martie 1984, traducătoarea îi dă de știre lui Heitmann că a

[12] Scrisoare în germană din 18 ianuarie 1982, în traducerea mea.

[13] Heitmann se plânsese că, din lipsă de fonduri, nu poate plăti traducerea în germană a eseului lui Noica.

[14] Carte poștală în germană din 22 februarie 1982, în traducerea mea.

[15] O fotocopie greu lizibilă a acestei scrisori se află în Arhiva CNSAS dosar MFI 73017 / Sibiu, vol. 4, ff. 7–8.

primit noua versiune, dar că se află într-o clinică, pentru a se reface după o pneumonie. Îi va trimite în cele din urmă traducerea pe 8 mai 1984. O scrisoare a lui Noica din 23 mai 1984 explică întârzierea prin îmbolnăvirea colaboratoarei sale.

Schimbul dintre cei doi se întrerupe vreme de mai bine de un an, până pe 15 iunie 1985, când Noica îi trimite lui Heitmann o scrisoare de la Hamminkeln-Dingden, unde locuia la Gertrud Sauer, în care îi spune că ar dori să-l viziteze la Heidelberg și că ar putea vorbi despre Blaga la seminarul său, în toamnă; de asemenea, îl întreabă dacă mai apare colecția germano-română. În răspunsul său (26 iunie 1985), Heitmann îl invită pe Noica să vorbească pe 30 octombrie și îl anunță că volumul se află în sfârșit sub tipar. De la Paris de astă dată, Noica acceptă data propusă de Heitmann[16].

Conferința susținută de Noica la seminarul condus de Heitmann a fost până la urmă despre tema eseului său pentru volum: „Aspekte der rumänisch-deutschen Geistesbeziehungen" („Aspecte ale relațiilor spirituale româno-germane"). Se păstrează însă anunțul unei alte conferințe ale sale, din aceeași zi, cu o oră mai devreme, în cadrul prelegerii lui S. Damian, cu titlul: „Filosofia lui Lucian Blaga din perspectiva omului ca ființă repudiată"[17].

Următoarele scrisori și cărți poștale sunt de la Noica și cuprind mulțumiri și întrebări legate de Antologia Blaga pe care, cum se știe, filosoful s-a străduit atât de mult în ultimii ani ai vieții să o publice în câteva limbi de circulație, fără succes.

Ultima scrisoare este tot a lui Noica, de la Păltiniș, din 20 aprilie 1987, în care îi transmite lui Heitmann că a citit caietele care cuprind și contribuția sa (nu poate fi vorba decât de volumul despre interferențele româno-germane, apărut drept „caietul" 62 al seriei „Romanica") și că, dacă mai sunt exemplare, ar dori să le distribuie prietenilor săi din Germania interesați de subiect[18]. Cu câteva luni înainte de moarte, Noica a reușit, așadar, să-și vadă tipărit eseul. De la convorbirea în care își expusese prima oară ideile trecuseră nouă ani…

***

Așa cum aminteam la început, de existența celui de-al doilea text pe care îl publicăm, „Deutschland als «Republik von Hannover». Eine Huldigung an Leibniz, den geistigen Vorfahren unseres Zeitalters", se știa dintr-o scrisoare a lui Noica, și anume din 29 august 1985, de la Paris, către Gabriel Liiceanu:

[16] Scrisoare din 22 iulie 1985.

[17] Noica a mai susținut o a treia conferință la Erlangen, cu titlul „Was ist das Individuelle?". Textul acesteia a apărut în *Revue roumaine des sciences sociales. Série de Philosophie et logique*, vol. 30, nr. 3–4, 1986, pp. 180–186.

[18] Dosarul mai cuprinde o scrisoare din 16 decembrie 1987 a Gertrudei Sauer către Heitmann, în care germanista îi anunță acestuia din urmă moartea lui Noica, precum și planul lui Ionel Jianu de a edita un volum în amintirea filosofului, la care Heitmann e invitat să contribuie. Pe 20 decembrie 1987, profesorul răspunde că e nevoit să refuze invitația din pricina programului prea încărcat. Volumul proiectat de Ionel Jianu nu a apărut niciodată.

În Germania am dat un articol: „De ce nu Republica de la Hanovra?” (Leibniz)
De ce nu o Europă a marii culturi *dezinteresate*?[19]

Nu reiese de aici dacă acest articol a și apărut în Germania sau doar a fost „dat” cuiva. Pe textul bătut la mașină care se păstrează în dosarul de corespondență Noica–Heitmann, profesorul de la Heidelberg a notat cu creionul: „*hat er mir Ende Okt. 1985 gegeben*” („mi l-a dat la sfârșitul lui octombrie 1985”), așadar în preajma conferinței pe care a ținut-o la seminarul său, pe 30 octombrie 1985. E limpede prin urmare că textul a fost dat mai multor persoane din Germania; cel mai probabil a rămas în stadiul de dactilogramă, dar formularea ambiguă a lui Noica lasă loc unui dubiu. În orice caz, conținutul textului nu era cunoscut până acum.

***

Versiunea care se păstrează și pe care o publicăm a textului „Germania văzută din afara ei sau «*Wenn Deutschland zugrunde geht…*»” este, după cum am arătat mai sus, o versiune prescurtată a uneia mai lungi, de 17 pagini. Noica a făcut prescurtările și corecturile pe versiunea inițială, pe care i-o trimisese pe 7 ianuarie 1982 lui Heitmann (trimiterile pe care le face acesta corespund întocmai paginației inițiale, încă vizibilă în versiunea prescurtată), iar pasajele tăiate am putut să le redau în transcriere, în note de subsol. Sunt însă câteva pagini ale versiunii inițiale pe care nu le-am putut recupera: Noica a rescris de mână prima pagină, după care urmează ceea ce în versiunea inițială era pagina cu numărul 3; de asemenea, dacă urmăm paginația inițială, de la pagina 8 se sare la pagina 10 (vezi și nota 7 la textul transcris), iar pagina 17 nu se păstrează.

În transcrierea primului text am respectat normele ortografice actuale, dar am păstrat câteva particularități ale scrisului lui Noica (numele de popoare scrise cu majusculă, forme precum „origină”, „aci”, „pecetie” etc.). În transcrierea celui de-al doilea am păstrat ortografia germană din acea vreme, iar în traducere am încercat să mă țin cât mai aproape de text.

[19] Constantin Noica, Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, *„Am inventat Păltinișul!”: Scrisori, amintiri, evocări*, ediție îngrijită de Grigore Vida, Humanitas, București, 2026, p. 245.